

1

Henri Bergson

Etienne Salaberry

Oriskany

Aintzen-solasa

Orai arte estuara izan da guziz laborariek eta arrainzalek elgari beren gogueten salatzeke ~~erabili~~ erabili duten mintzaira.

Mintzaira, jendeen hitaria; mintzaira, herriaren herri-pela. Estuadunen mintzaira, laborarion eta arrainzaleen herria sortua, agertzen zaiteu sort-herriko herria sei adarretako izaria herriaren emana, herri-herriaren saktua.

Ez dute debaldetan beren egurren garnean erabili estuara laborariek eta arrainzaleek. Laborariek eta arrainzaleek lurrairekin eta urarekin berriekin bizi dira. Gauzeri lotzen dira biak estuarekin. Gauzen izartzeke herria biak estua. Hara zergatik laborari eta arrainzaleen mintzaira estuarak badaukatu zerbait azkar, gozkar eta gogorik. Iduri estuak hazta, estuak finka, estuak ingurika ezateen zerbait den hitz-estuara.

Gauzak eta hitzak bat egiten dute estuadunen mintzairan: ildoa, estuadunarentzat, idien gibelatik burdin-maturatik itzultzen duen lur-sart beltza; harria, zangoarekin jo-eba, zangoa odolelan uzten duen zer pozio iduria; abarria, harzkoarekin, surat botatzeko motz ditaketen artola-berua; huts, gauzak eta hitzak ez

ditazte elgarretarik berex estuaran. Endarazko
 hitzak, aldiz, ibilaren ibiliaz, bilakatuak dira
 arin-arin, xanfarin: gauzak eta hitzak bi izanite
 ulantxi erdaraz; elgarretarik baztertuak erdaran
 hitzak eta gauzak, antelra bat erdian zabal-zabala
 idelia. Ez du erakusten inolako arineriarik, inolako
 hutseniarik estuarak. Estuara ez da mintzaira eria.
 laborari eta arnaintzale osagarri onetuen, osasan zaitxo
 mintzaira, estuara. Gauzeri lotu laborari eta arnain-
 tzaleen, gauzeri josi, erian ginezazte gauzaketari
 eta gauzator mintzaira, estuara.

Endarazko hitzek badute hemendik jiko, handik
 gisgilla, beti zerbait apaindura estas. Hambertzeta-
 raino dira higatuak, nun galde egiten barlute,
 hasteko zabalasunerak izultzetxo, izan diren zerbait
 jantutsez piktolatua. Ez du inolakorik jasaiten
 hitz estuarak. Estuaraz hitza hitz. Estuaraz hitza
 hitzaren gainean hohatsen, arleku punusthorik
 behar gabe. Estuara erabiltzen duenak badu
 lehengo harginarekin ahardetasun: hari-peza gailza
 jarlzen du alhitzat^{gainetik}; bertze hari-tauza; eta zer
 gozoan ez zero bihotza igeri, zombait urhatsez
 gibelatu- eta ikusten baki murre guzia, hari-z-hari,
 iguzhitarak, irri-harharlan!

Bainan on guzielt badute beren gaitza, argi guzielt beren itzala; eta, zorrigartzez, arbola gorago argirat, eta landa barnago itzalerat...

Gauzekt badute hanpoa, eta gauzekt badute barnea. Gauzekt badute mamiaren mamia, eta bihotzaren bihotza. Gauzekt ~~haua~~ ere badute beren arima. Gauzen hanpoa harrakabuz heltzen da gauzen arimarat; eta gauzen arima miatuz heltzen da youngoikurak, youngoikua baita gauzen guzien urrun eta urruneko ithurria.

Gauzen argidun arimaz mintzatzeko, baderabiltzagu gauzen itxura, ez ihus ez hunkti ez ditzaztegunak, edo iderakt. Jaktitate bat bada gauzakorra (erdaraz realiste edo concret). Jaktitate bat bada ideraktorra (erdaraz idealiste edo abstract).

Hain trebe delarik estuara jaktitate gauzakorrean, biziki kontoago da jaktitate ideraktore^{an}. Larre utzi dugu jaitezat, alabarinan, Axular idazle guziz aipatuak aintzuntzen hari ~~*~~ alhor mugorick gabea.

Hitzekt, lanean ariz, ihasten dute, gizonek bezala, laneko ara. Utzi ditugu hitzakt alfer. Ez ditugu bortxatu, idera gorputz gabeen, bizkarrean erabilherat. Herabe dago estuan mintzaira iderari buruz. Ez dahi nundik lot, nota hari, nuzat. nuzainu abia

5
harriltan, behoz kopatu gabe. Gaztearen aldarria badu
eskuarrik, baina ere etxe-zilo egon gaztearen
belduria.

Penor titate itzul garten Axular-en ganat. Ez
dezagun utz bazarrik Axular, hamazazpiagareneto
mende hasieran galduta. Hiru menderen buruan
semen semeak ez zaizkioa hurbilouren Axular
Eskualdun zuhurtziaren artatze edo filosofoen
aitari? Engatik berantetsia ditake, eta behar
bada etsitua.

Hautatu dut Frantziako filosofoen artean
Bergson, Bergson-ek hartu bideak badielakotz
eskualdun ikeritzaleari paktet zaien bidearen eite.

Frantziak solasak, frantses gogoak eskaintzen
zion Bergsoni jakitate ideialtorean nora-nahi
gostuan ibiltzeko ernextasun haundia. Eskaintzen
zion kole. Eskaintzen zion sobera. Mundu guzria
iderietan arpatuz, eta ideriet burustan terra-raziz,
(itsas-bazterretto legama haurrek justetan bezala,
hartarik haurrek gogorat jina aise egiten baitu,
brill eta brau), — ahantz ditake gauza guziet
mundu baten bat moldatzen dutela, elgarretarik
trastatzen ahal baitira, baina ez moztan. Uste
duena, oro zila ditzazkela, denen sahetsekit bada,
uste gabeen. Haren jakitakea engatur, haren

ametsa mentra, haren egia gezurki.

Lehenago Platonik bezala, iduritu gara Bergsoni behar zuela filosofoak gauzaker jahiratean indar hartu, bermatu, eta gauzakerik urrunago iragaritako, berrago sartzeko, zerbait alegia eder edo bixil xovioxta. Alegia araritako, gizonak usna dezake egiaaren hedadura. Ez izart bainon asma egiaaren barne izari-gabea.

Bere nahiz, Bergsonen berezi duen ~~bidexkariak~~ ekarriak gira gu Estualdunak, batiere oharu gabe gure arbasoen ezpazietatik xurgatu dugun estual mintzainaz, hazi gaituen estual zuhurtziaren esneaz.

Bada Bergsonen eta gure artean loturi gordea. Haren gugaren arak estualdungoarenen badute iduri. Descartes Estual-herrari urrun bezain, Bergson Estual-herrari hurbil. Nori dahi ez gaituenetz Bergsonetik laguntzen ahal gure estualdungoaren hobeki argitzen, gure, estualdungorak hobeki bihurtzen?

Mailez-mail, urhatzez-urhats, Bergson altxatu da fede-gabetik giristino fedearen alartzeraino. Nori dahi ere, harenhila solastatzeak ez dezakenez indar-araz gure fedeak, begira hanpotiar pozoinetarik? Federat, emeki bada emeki, hurbildu dona,

7
ez ditake lagun gairto izan, fedea ahulegi daukaten
gizakino xurpailduentzat!

Gainerat gogotik bota ginezakite, Bergson
Parisen kaunditu dena, eta beraz alde batekik
frantzes garbi dena, bertze aldeikik etorkiz dela
Irlandakoa eta familiaz judigoa. Bertzeekin
baltzan dago, bertzearek ~~no~~ berex' izana gatik.

Honek ere badauka erakaspen Estualdunenakoa.
Guzieri lotuak, guzieren haurrude, zerbeitelti atxikitzen
gaitu bizirikartean Estualdun, zerbeitelti orotarik
bagauzka den-menduen deslotuak.

Ashi badugu erranik hautatzeko zuhur-hitz
gisa, behalako erakastearen pare: "Maite dut
Frantzia, maite dut Espainia, maite dut
Angleheria, maite dut Estual-herria; maite
dut Bergson, maite dut Descartes, maite dut
Azular, ... maiteago dut egia."

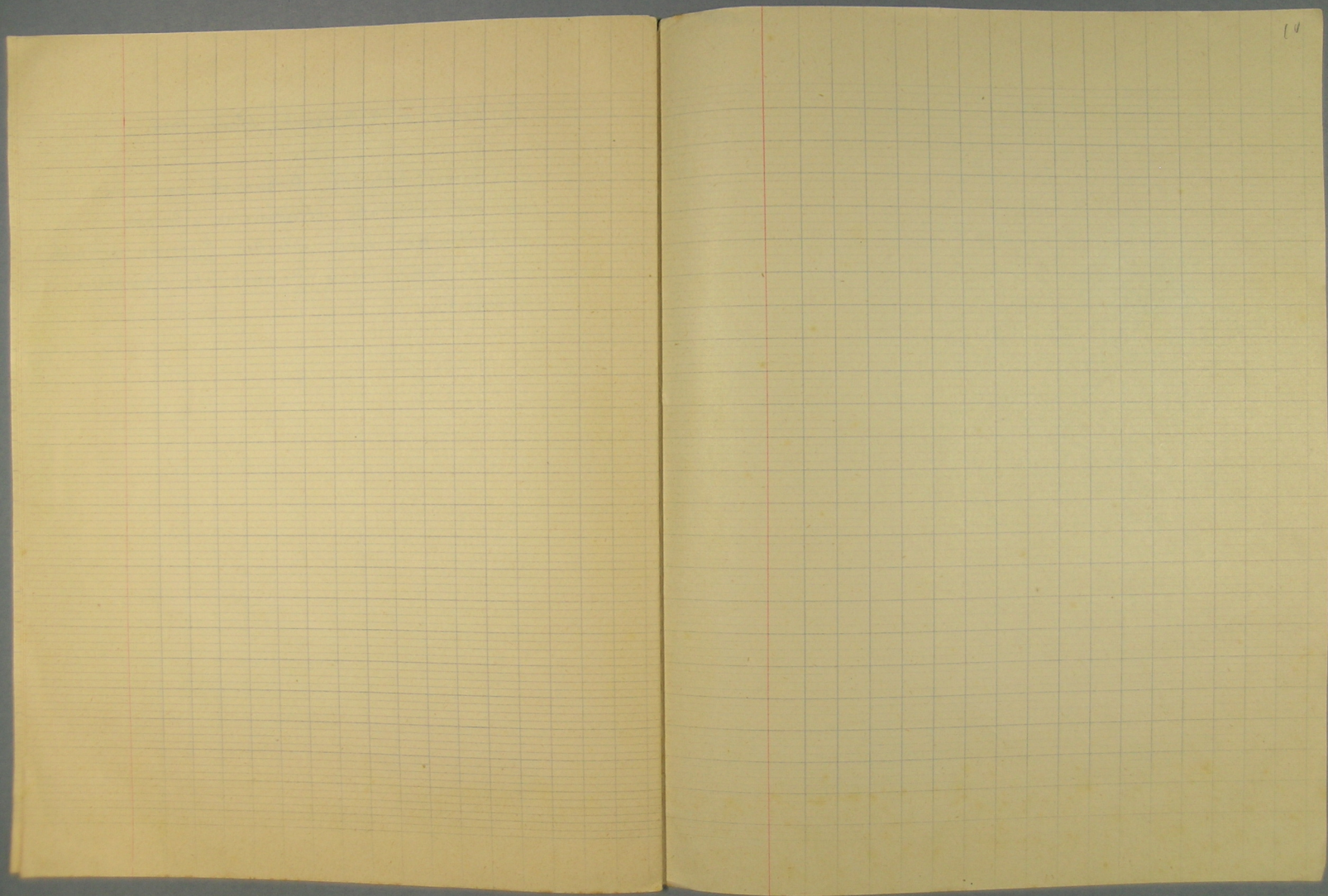
Estual-herriak utxaren du inaupen, Estual-herria
ez da hilen, maitatzen dueno oroz gainetik egia,
eta egian, egiaaren erroa: egian, Egia.

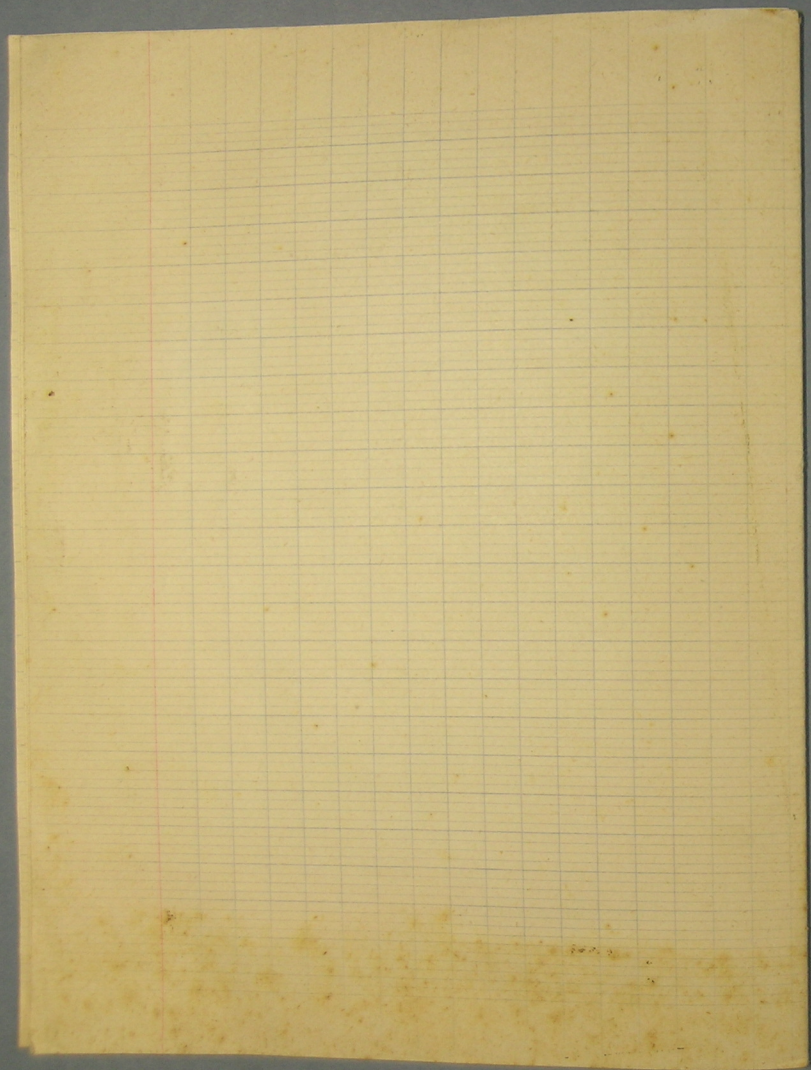
Bergsonien Panath

- La Spécialité (mintzaldia). Lachèse, Angers, 1882.
Extraits de Lucrèce. Delagrave, 1884.
La Pulchresse (mintzaldia) Moniteur du Puy-de-Dôme, 1885.
Quid Aristoteles de loco senserit. Alcan, 1889.
Essai sur les données immédiates de la conscience,
Alcan, 1889.
Le bon sens et les études classiques (mintzaldia), 1895.
Matière et Mémoire, ~~Alcan~~ Alcan, 1896.
Le Rive, Alcan, 1900.
Le Rive, Alcan, 1901.
L'Évolution Créatrice, Alcan, 1907.
Oeuvre de G. de Tarde, Michoud, 1909.
W. James. Le Pragmatisme. Flammarion, 1911.
La Conscience et la Vie (mintzaldia) 1913.
La Philosophie (ituz La Science Française, Larousse, 1915).
La signification de la guerre, Blond et Gay, 1915.
Discours de réception à l'Académie Française, Firmin
Didot.
L'énergie spirituelle, Alcan, 1919.
Durée et simultanéité, Alcan, 1922.
Les deux Sources de la Morale et de la Religion,
Alcan, 1932.

9
La Pensée et le Mouvant, Alean, 1934.

Pibuneg bertzalde Bergson-ek ager-arazi
diku astu artikulu aldizkarietan, bainan
premiatsuetatik curki ditazte l'energie spirituelle
eta La Pensée et le Mouvant bi pibunetara
bidaturik.

H. Bergson -

1. Gizona bere aintzinean

Itzuli osea

1881 : Ehedule Ribot , arimako estabaden jantintsunak ,
edo mundu guzian , Grezian bere hitzak mailogatu ,
erraiten ohi den bezala , Ribot psikologoak ager-arazten
du Orhoitmanaren eritasunak deitu liburua (Les
maladies de la memoire)

1889 : Henri Bergson , hura ere arimako etxaren
jantintsun edo psikologoak jalgitzen du berlze lan
tat : Nonzientziaren arantetorik gabeko
(Les dernieres immediates de la conscience "

1881 : Ribot , ohorez inguratua , dir-dir dago ,
profeta bat bezala , hemeretzigarren mendetari chuntik
ezari , Youngoikotik hustu eliza - aldare garnean :
haren sort-urtea , 1883 .

1889 : Bergson , 1859 - an sortua , hogei-ta-hamar
urteko gizon gazte bat da , egunetik bertzerat , nehorik
ez esagutzetik , denek esagutzerat bet-tetan iragana ,
Youngoikotik hustu eliza inharosten duelaotz : oro
ez ote ziren haren fartzuntzietez asak , bai eta ere
haren ihardeste tokioez ? " Ez dut behin ere arima
aurkitu ene nabal aho-pear " , zion Broussais sendakinak ,

Pitot-ek zautan gizona zitakeela zer bat zeren artean ; puska bat pusken artean ; munduaren bertzeak bezalako aldaketa bat mundu abar gaitzetik jalgia.

Konzientsia es zitzaien arakera ez -dus bat bartzik (Zion un epiphonema), begitxa bezain indar-gabea (Zion un luxu inakti) : hura ulian ala ez ulian, balduko ginen maila benerat, berdin aberats eta berdin enomes.

Mun ere Pitot-ek erraiten barta bartzik, Bergson-ek ezarritxo du ezetz ; Pitot-en solas guzieren emanen ihardeste : inbido guzieren iduti, hordago guzieren kanta. Bergson ezagutu dutenekt diote, gogoan zautzuala beti Pitot-en ateraldia, beti gaitzetan zagoa nota pamp ihardok. Bazakien inprezentzaren zela aurki, beltzaren zela ~~o~~ xuri.

Bartz mende Jesus Gauna sortu aintzin, bagen Athene -ko hirian Sorate deitu gizon bat, manamendutzat kantatu baitzuen Epejako tenplo gainean irakurki leuro hau : " Ezagut hira burua ». Ordu arte filosofoak ari ziren munduaren segerekuak ezin zitakuz : nahi ziren bai hedoez, bai haizez, bai aharnes jaketu, marineten onetan, Greziaren bizipidea itas-bidea baitzen, atalainan.

Cicero Erramako idazleak Sorate gauri du, bartzik eta " filosofia zerutik lurrerat " jausi arazi duela, erran nahi baita iguzki, ilargi, hedoen ikertzetik, ~~un~~ gizon-arimari behatzerat : gausen leizetik, gizon barnagoko leizerat.

Socrate izan dena Athenen bertze mendeko Jesus
sortu aintzin, Bergson agertu da Parisean, Jesus sortu-eta
hemeretzigarren mendean. Heneretzigarren mendeko Socrate
berria, Bergson.

Erakutsi du, gizona ez dela zerbaitek, bainan norbaitek;
ez dela puska, bainan jende; ez dela mundua bezalako,
bainan mundua ez bezalako; munduan bizirik, bainan
ez mundutik. Erakutsi du, izaitzen ongi zifartzeko,
ez dela gainetua jantz-arazi behar behereko ozkarrik,
materializtekin, lurrean baizik sinesterik ez dutenik
duten bezala, bainan behereko, arruntetia, altxarazi
behar dela gainetorik, aberatsenerik, hurrek baitu
argiturik, lurrak bertze zerbaitekin sineste dutek
izpiritualiztekin derasaten gisa.

Pitot-endakio gizonaren galkoa, lurrean gizona
lur-opil hurbetik orbatu bat baizik ez denaz gerez.
Bergson-en arabera, gizonaren galkoa, gizona: gizonaren
lehen galkoa bederen; ezen bertzealea beldur ditake
ez denetz galko hurren galkoa, nunkarik, norbaitek
minesgarriagoa. Mundua atzearen atxeko galkoa;
orbat gizona, gizona bizirik baita munduan, hezter
duela nahi bezala, behar bezala, zaldia gainean
bezala partzen zaiolarik itxarritik.

1881 - 1889 : ez dira behin ere ahantzi behar bi ordu horiek. Gogoen urte dira, munduaren bezantak. Bergsonen buruz, behetik uztaile du haren aintzinetto sinestea, eman du ipurdiz goiti : egin du gogoen erroboluzioea, gogoen nahaspilla. Enaberritu Socratok lehenago bururatu zuen itzuli osoa.

Zerh duke atxakatu Bergson ausartzia handi horberat? Zer ximexka - orratzek duke xixtatu? Nolaz bada ditake jokatatu lan gaitz hori buruz?

"Condorcet" itxategiaz handitu da Bergson gaztea, dohain berdinati erakusten zikuela bai filosofiaz, bai matematikaren alderat. "Normale" itxateginat sartzeho, jahir zuelarik haren matematika - erakusteak, utzirik matematikako lidea, hartu zuela filosofikoa, auzitatu zuen, bi estuak goiti : "Matematikari izan zinitazteer; ez giza filosofo xoil baizik izanen."

Ez zuen xuxen kausitu erakusteak. Bertzelatua zen ordnan Bergsonen xedea. Baten hartzeak ez du alde oroz, ez alde oroz, bertzea utz - mazten. Batek bertzeari atxik dezake, bati lotuz bertzea hobeki esturatzzen baita.

Ichuri gitzarion Bergsoni orduko filosofia elhasturiaz eder erget ez - deus bat zela, onhartzen zuela hutz,

Leibniz - oh bezala eraitzeko, "elke-melheen lastoa, gauzen biziaren ordain". Pitagor-en sai berehik itxili nahi du, bainan bertze filosofoak baino barnago helduz, bertzei ez duten jakitatean utzian baska, hain trebe donoz geroz matematikatu jokoetan.

Angers hirian da erakaste 1881-tik 1883-raino; Clermond-Ferrand-en 1883-tik 1888-raino; gero Paris-en (1900) "Collège de France" etxe argatuan.

Erakaste gazte, Bergson ari zen behin Zenon filosofo aspaldikoaren jultutriez. Dio Zenon-ek Achile lasterkari gaitzak ez duela behin ere atzemanen apo-harmatu tonloa... Eta ari delarik potas eta solas, oharitzen da Bergson ez dahiela nota lurrean Zenon-en jultutziek. Zendako bada? Achilen eta apo-harmatuaren artean baitira pondu edo tikit nonbre egin izartuan. Achilen indarria, bere nasai guzian, indar izartua. Egin-izartua eta izartua, bi gauza: Achilek ez luke atzeman behar apo-harmatua. Zendako du, bizkitartean, atzemanen, eta hain aise eta hain laster? Zeren-eta Achilen lastera eta apo-harmatuaren herusta ez baitira tikit berexiz eginak. Badauzkate zer nahi tikit, bainan tikit horiek elgarri lotuak: hainitz tikit, eta bizkitartean zerbait, zerbait ezin berexi, zerbait

bakar eta bat, heren opletarra. Biziragoa barta
Achilen zaku-aina, ezenez-eta apo-harmatuarena,
Achilek bi pauziz garhaituko du apo-harmatu
huni-tilinta.

Gogoak bat hori aharzten du. Matematikarrik
ez du honen axolarik. Matematiketik galtzerat ugten
dute izartearen erdia, haren bategia. Izarte osoa
filosofoak atzemanen du berlze nunbait; atzemanen
du bere konzientziaren erdian. Filosofoa gibelaz
emanen da gauzeri, begitarlez bere buruari.
Socrate-k zuen arazoan. Utzirik Pitagot eta haretri-
paktuak, Socrate-n ganat behar dugu itzuli;
Socrate guhurari behar dugu jarraitu.

Denbora eta iraupena

